

Fighting Climate Change through Shaming

Sharon Yadin, Cambridge University Press, 2023. 142 pages.

ורד אלישר*

במהלך החודשים שחלפו מאז טבח השבעה באוקטובר, ובייחוד מאז שפרצה מלחמת חרבות ברזל, הולך וגובר גל של התנגדות, ביקורת ואף איבה ממש, בייחוד במדינות המערב, תחילה כלפי ישראל ובהמשך גם כלפי יהודים באשר הם. תנועת המחאה האנטי־ישראלית, האנטישמית לפרקים, כוללת גם כמה ארגונים המזוהים בימים כתיקונם עם המאבק במשבר האקלים. גרטה טונברג, הצעירה השוודית שהפכה זה מכבר לאחד מסמלי המאבק, התבטאה בפומבי בכמה מקרים נגד מדיניות ישראל בעזה, תוך הימנעות מהתייחסות מפורשת לאירועי שבעה באוקטובר. עבור רבים מהפעילים בארגוני הסביבה בישראל, ובייחוד עבור מי שהפכו את המאבק העולמי במשבר האקלים למשימת חייהם, נקיטת העמדה החד־צדדית הזו נחוותה כסטירת לחי וזעזוע עמוק. מי שראו בעצמם חלק מקהילה על־לאומית שמטרתה המשותפת חשובה דיה כדי לגבור על מתחים לאומיים, דתיים ואחרים, גילו ברגע האמת שבעיני חבריהם למאבק הם בראש ובראשונה ישראלים, על כל המשמעויות הנלוות לכך, בדומה לחווייתם של אנשי אקדמיה רבים בעת הזו.

על אף האמור לעיל, משבר האקלים היה ועודנו האיום הגדול ביותר שידעה האנושות בעת החדשה, וככזה הוא נחשב משבר גלובלי, שרק שיתוף פעולה בין־מדינתי נרחב יוכל לו. אומנם, אימי השבעה באוקטובר, המלחמה בעזה, משבר המפונים והתעצמותם של האיומים הביטחוניים על המדינה, מרחיקים את העיסוק בשינויי האקלים מסדר היום התקשורתי, הציבורי והפוליטי בישראל, עד כדי דחיקתו לשולי התודעה הקולקטיבית - כאשר נקודת הפתיחה בכל הנוגע לעיסוק בנושא בישראל לא הייתה מבטיחה מלכתחילה - אולם אין בכך כדי לעמעם את האיום הממשי שכרוך בו, או להאט את קצב התפתחותו. על רקע ההכרה בהכרח להמשיך ולחפש פתרונות למשבר האקלים ולחיים בצילו, גם ברמה הלאומית והמקומית, ספרה החדש של ד"ר שרון ידין הוא חיבור אקטואלי ורב חשיבות.

* ד"ר ורד אלישר, המכללה האקדמית עמק יזרעאל (veredm@yvc.ac.il).

ידין מציעה בספרה גישה חדשנית ומעניינת להתמודדות עם משבר האקלים, ובייחוד עם הגורמים התורמים להאצתו, ובראשם התעשיות המזהמות: ביוש (Shaming) - פרסום מידע שיש בו כדי להביך, הנוגע לעוולות שמבצעים גורמים אלה, או לפערים בין הצהרות והבטחות ובין המתרחש בפועל. הנחת המוצא של גישה זו היא שכל אותם גורמים חרדים לתדמיתם הציבורית וחוששים מפני ההשלכות הכלכליות והפוליטיות שעלולות להתלוות לפגיעה בה, ולכן עצם האיום בביוש עשוי לשמש תמריץ לשינויים מבורכים במחויבותם למאבק במשבר האקלים.

הספר - למעשה ספרון בן מאה עמודים, מתוך סדרת הפרסומים של אוניברסיטת קיימברידג' *Organizational Response to Climate Change* - מציע גישה המשלבת בין כמה תחומי דעת ומחקר, ובראשם רגולציה בתחום משבר האקלים ומדיניות סביבתית. ידן גם קושרת בין אלו ובין פרקטיקות מקובלות במדיניות ציבורית, כמו ביוש רגולטורי, לצד התייחסות לחובה המוטלת על גורמים רלוונטיים להצהיר על סיכונים לסביבה הכרוכים בפעילותם. היא משלבת בין ניתוח תאורטי ונורמטיבי לניתוח מבוסס מדיניות, ומציעה דרכי פעולה מפורטות ליישום הרעיונות השונים.

בחלקו הראשון של הספר מוסבר הרעיון העומד בבסיס מנגנון הביוש. כאן גם מוצגת ההבחנה הנדרשת בין ביוש כאקט פוגעני המכוון כלפי אנשים פרטיים ובין ביוש כטקטיקה לגיטימית המכוונת כלפי ארגונים, מפלגות, חברות ועסקים, כמו גם כלפי נבחרי ציבור, אילי הון ובעלי תפקידים רלוונטיים אחרים, כאשר אלה פועלים בניגוד לטובת הציבור.

בחלק זה משרטטת ידן את קווי המתאר של משבר האקלים, כפי שהוא נחוה בהווה ובהתאם להערכות באשר למגמות עתידיות בעשור השלישי של המאה ה-21: מאפייניו הבולטים, האיומים והסכנות הכרוכים בו, נקודות ציון מרכזיות במאבק העולמי נגדו, והאתגרים הניצבים בפני הניסיון להרחיב את מנגנוני הפיקוח והבקרה, החיוניים להתמודדות עימו. כהמשך טבעי לדיון ברמה הגלובלית, מציגה ידן את הכלים שבאמצעותם מבקשות ממשלות ורשויות מקומיות לקדם מדיניות בשני מישורים משלימים: הפחתת הפליטות של חומרים מזהמים, שלתרומתם להאצת המשבר אין אח ורע (Mitigation), לצד היערכות רחבת ממדים ורבת פנים להתמודדות עם ההשלכות הבלתי נמנעות של החיים בצל המשבר (Adaptation). אולם, למרבה הצער, רובם המכריע של הגורמים המעורבים בקידום המדיניות כושלים כישלון חרוץ במבחן התוצאה: שיאים אקלימיים שליליים נשברים שוב ושוב, ומתגלה כי גם התחזיות הפסימיות ביותר לא תואמות למציאות; מנגנוני ההפחתה והאדפטציה נאכפים באופן חלקי בלבד; מדינות התורמות רבות להחרפת המשבר מסרבות לשתף פעולה עם

אמנות בין-לאומיות; וממשלות ורשויות מקומיות אינן מקצות די משאבים להתמודדות עימו, ובעיקר אינן מצליחות לרסן את בעלי ההון העומדים בראש התעשיות המזהמות. כפי שטוענת המחברת, נראה כי לנוכח המציאות העגומה של רצף כישלונות מהדהדים, הבשילו התנאים לבחינתם של מנגנוני פעולה חלופיים, ובראשם הביוש. גם ההכרה הגוברת של אזרחים במרבית מדינות העולם, ובייחוד בני הדור הצעיר, בצורך הדחוף לפעול, תורמת ללגיטימציה המתרחבת לאימוץ שיטות פעולה מעין אלו.

ביוש אקלימי (Climate Shaming) מוגדר בספר כך:

The act of publicly denouncing or condemning individuals, business organizations, and countries for acts, omissions, and decisions that contribute, on a large or small scale, directly or indirectly, to climate change (p. 7).

ידין מציינת - וזהו עניין מהותי להבנת התמונה הגדולה - כי נקודת המוצא לביוש אקלימי היא קבלת עקרון המפתח של משבר האקלים כמשבר אתרופוגני, מעשה ידי אדם. נדמה כי רק בשנים האחרונות נחלש קולם של המתנגדים לתפיסה זו, המתעקשים לראות במשבר זה תופעת טבע מחזורית וחולפת, ואילו העמדה המייחסת את עיקר האחריות לו לבני האדם הפכה מקובלת בקרב רוב רובם של המדענים, המדינאים, העיתונאים ויתר השחקנים הרלוונטיים. רק בתנאים אלה ניתן להצדיק נקיטת צעדים מכאיבים כלפי מי שמסרבים לשאת באחריות ולשלם את המחיר הכרוך בכך.

ידין מסבירה באופן בהיר ואפקטיבי את היתרונות הגלומים באימוץ טקטיקות של ביוש אקלימי, לצד האתגרים הטמונים בו, ובראשם הצורך להעביר מסרים קליטים וברורים הנוגעים לסוגיה מורכבת ביותר. עם אתגר דומה מתמודדים גם עיתונאים ואנשי חינוך, המבקשים להאיר את עיניהם של הדיוטות בכל הנוגע למהות המשבר ולדחיות שבהתמודדות עימו.

בפרק השלישי מוצגת בהרחבה שורת דוגמאות לטקטיקות ביוש אקלימי המקובלות באיחוד האירופי, בבריטניה, בארצות הברית ובישראל. למשל, בבריטניה פורסמה "רשימה שחורה" של ארגונים וחברות שהפרו חוקי אקלים בדרכים שונות, הכוללת את העונשים שהוטלו עליהם. המידע פורסם לעיני כול באתרים ממשלתיים, אך לדברי המחברת לא היה נגיש דיו, ההקשר לא היה ברור, והצגתו לא הייתה נהירה או מושכת עבור אזרחים מהשורה. גם דוגמאות אחרות שמביאה ידן מעידות על מימוש חלקי בלבד של הפוטנציאל הטמון במדיניות הביוש הרגולטורי בהקשר של המאבק במשבר האקלים. בסיכום הפרק, טקטיקות הביוש המוכרות מוצגות בטבלה, וזו בתורה מובילה ליצירת טיפולוגיה של מנגנוני הביוש השונים שזיהתה המחברת. זוהי אחת מחוזקותיו

הבולטות של הספר הקצר - ארגון המידע הקיים על אודות טקטיקות ביוש אקלים, ועיבוד יעיל ובהיר שלו.

בפרק הרביעי מתממשת מטרתו העיקרית של הספר: הצגת שורה של עצות ודרכי פעולה שנועדו להעצים את ההשפעות המיחלות של הביוש האקלימי, גם אם משמעותן הלכה למעשה היא הקצנה במדיניות הביוש, מעין "הסרת כפפות", בהתאם לעקרונות המטרה המקדשת (כמעט) את כל האמצעים. דרכי הפעולה המוצעות מתחלקות לחמישה אפיקים מרכזיים: חידוד המסרים המביישים והחרפתם; מתן במה נרחבת יותר לפרסומם ברבים; הצגת המידע באופנים שינגישו אותו לציבור; חשיפת עוולות בוטות מצד חברות וארגונים; ויצירת בידול בין משבר האקלים למאבקים סביבתיים אחרים. ידן מציגה את דרכי הפעולה בהרחבה, באופן מנומק, מבוסס ובהיר, ומצליחה לשכנע את הקוראות והקוראים לא רק בהיגיון הטמון בבסיסן, אלא גם בסיכוי הצלחתן.

בפרק הסיכום חוזרת המחברת על הצידוקים לקריאתה לאמץ מדיניות ביוש אקלימי אגרסיבית יותר. זאת, בעיקר לנוכח כישלונן המתמשך של פרקטיקות אחרות, העובדה שקורבנות הביוש הפוטנציאליים הם על פי רוב חברות ענק, שאינן בוחלות באמצעים למיסוך הנזקים שגורמת פעילותן, וכמובן המציאות המאיימת של האצת משבר האקלים, שיש בו כדי להדיר שינה מעיני כולנו.

עם זאת, מנקודת המבט של חוקרי תקשורת, נדמה כי חסרה הרחבה על אודות תפקידם ומקומם של אמצעי התקשורת והרשתות החברתיות ביישום הטקטיקות של ביוש אקלימי. הבמה התקשורתית אומנם מוזכרת לאורך הספר, אך רק כבדרך אגב. לכאורה, הדבר אינו מתיישב עם הדגש הרב המושם על מקורות היעילות של אסטרטגיית הפעולה הנדונה - חשיפת עוולות באופן שיוביל לעיצוב דעת קהל שלילית כלפי חברות וארגונים הדואגים לתדמיתם הציבורית (לצד Faming - חשיפה של עשייה פרו-אקלימית שתביא לעיצוב דעת קהל אוהדת). כיצד תתבצע חשיפה מעין זו ביעילות, אם לא דרך אמצעי התקשורת והרשתות החברתיות? דיון בתרומתם הפוטנציאלית של רשתות חברתיות ושל ערוצי תקשורת שונים ליישום מדיניות הביוש האקלימי היה יכול לתרום רבות לספר. אולם גם בלעדיו, מדובר בחיבור איכותי ורב ערך.

לסיים, זהו ספר מצוין, ענייני וכתוב היטב, המשלב בין ניתוח תאורטי מעמיק לעצות חשובות ושימושיות.